

Ocena rozprawy doktorskiej Pana mgr. Przemysława Kossakowskiego

Kontrrewolucja francuska.

Myśliciele, politycy i pisarze przeciw postępowi (1789-1815)

Rozprawa doktorska mgr. Przemysława Kossakowskiego *Kontrrewolucja francuska. Myśliciele, politycy i pisarze przeciw postępowi (1789-1815)*, napisana pod opieką naukową prof. UG, dr. hab. Marka Mosakowskiego, stanowi obszerne, liczące 220 stron studium historyczno-literackie poświęcone zjawisku kontrrewolucji, obecnemu w literaturze francuskiej przełomu XVIII i XIX wieku. Bardzo precyzyjnie sformułowany temat pracy, składający się z tytułu właściwego oraz podtytułu, nie tylko trafnie oddaje główne etapy analizy, ale i wskazuje ramy czasowe obszaru badawczego. Punktem odniesienia dla tych ostatnich są wydarzenia historyczne (wybuch Rewolucji francuskiej oraz początek okresu Restauracji Burbonów – traktowanego jako pozorne zwycięstwo kontrrewolucji), które w kontekście analizowanego tematu trudno byłoby zakwestionować. Są to jednak daty umowne, gdyż jak dowodzi Autor w początkowej części swojej dysertacji, kontrrewolucja rozpoczęła się przed rewolucją 1789 roku, a jej echa wybrzmiewały jeszcze po wspomnianym okresie.

Wybór problemu badawczego podjętego w przedłożonej mi do oceny rozprawie doktorskiej jest trafny i oryginalny: zgadzam się z Autorem pracy, że o ile na temat Rewolucji francuskiej powstało bardzo wiele opracowań i to zasadniczo w każdej dziedzinie naukowej, zjawisko kontrrewolucji nie doczekało się aż tylu komentarzy, a ujęcie tematu w perspektywie porównawczej w oparciu o teksty polityczne, ideologiczne oraz różne gatunki literackie wypełnia lukę w literaturze przedmiotu zwłaszcza na rodzimym gruncie. Prace polskich socjologów, historyków czy literaturoznawców na temat przeciwnego biegunu rewolucyjnej wizji świata należą do rzadkości (jedną z ostatnich publikacji w tej materii, to dobrze znana Doktorantowi książka Jerzego Szackiego: *Kontrrewolucyjne paradoksy. Wizje świata francuskich antagonistów Wielkiej Rewolucji 1789-1815* z 2012 r.). Jestem zatem przekonany co do roli, jaką odegra praca Pana mgr. Przemysława Kossakowskiego w badaniach polskich historyków i literaturoznawców. Ponadto polemiczny wydzwięk tematyki, uwypuklony w

samym tytule, wpisuje się w nader aktualną dyskusję przeciwstawiającą tradycję i nowoczesność, która wpływa na świadomość europejską. Tym większa zasługa Pana mgr Przemysława Kossakowskiego, że podjął się tak ważnego i ambitnego zadania, z którego zresztą wywiązał się bardzo dobrze.

Cel, który przyświeca Autorowi pracy, eksplicitnie wyartykułowany we wstępie, został ze wszech miar osiągnięty: przedstawienie złożoności zjawiska kontrrewolucji (jej jednoznaczna definicja wydaje się niemożliwa) oraz ukazanie wpływu literatury kontrrewolucyjnej na świadomość społeczną w owym czasie, a także, można by rzec, dialogiczny charakter owego pisarstwa stanowią historycznoliterackie studium o literaturze tego okresu. Ponadto uwzględniony w analizie obszar badawczy cechuje się niezwykle szerokim spektrum obejmującym pisarstwo różnorodne gatunkowo, tematycznie i estetycznie pióra autorów płci obojga (narodowości nie tylko francuskiej), zarówno znanych, jak i tych, którzy odeszli w zapomnienie.

Doktorant konsekwentnie realizuje jedno z głównych założeń metodologicznych, a mianowicie studiowanie narracji w odniesieniu do ich historycznego i ideowego tła. W sposób bardzo skrupulatny i interesujący, z pieczołowitą dokładnością, a jednocześnie finezją Pan mgr Przemysław Kossakowski przywołuje realia epoki, szczególnie zaś rzeczywistość polityczną oraz związki między jej najważniejszymi podmiotami, kwestie ideologiczne oraz uwarunkowania społeczno-ekonomiczne. Postawione hipotezy, na przykład na temat paradoksów związanych z wykorzystaniem tekstów Jana Jakuba Rousseau w kontrrewolucyjnej debacie, zostają trafnie skomentowane i wyjaśnione, zaś okraszone cytatami przykłady świetnie ilustrują dylematy, z którymi przyszło zmagać się ówczesnemu człowiekowi.

Praca została zredagowana w języku polskim, co stanowi jej duży atut ze względu na potencjalnie szerokie grono odbiorców, którym będzie dane odkryć francuskie pisarstwo przełomu XVIII i XIX wieku, ponadto napisana jest piękną polszczyzną, co niewątpliwie uprzyjemnia jej lekturę. Na szczególną pochwałę zasługuje również fakt, iż zdecydowana większość przytoczonych cytatów jest w przekładzie samego Autora pracy, który wykazał się niezwykłym kunsztem i talentem tłumacza. Są to tłumaczenia wierne, a jednocześnie bardzo eleganckie, tym bardziej że język, którym posługiwano się w owym czasie, z naszej perspektywy uchodzić może w wielu przypadkach za archaiczny. Jeśli zaś przyjrzymy się bibliografii, naszą uwagę przykuwa fakt, że teksty źródłowe stanowią jedną trzecią wszystkich pozycji bibliograficznych, obok opracowań i artykułów naukowych, na które powołuje się

Autor. O tych ostatnich będzie jeszcze mowa, natomiast w tym miejscu warto podkreślić, że pozycje źródłowe zawierają w zdecydowanej większości oryginalne teksty francuskie, pojedyncze dzieła w języku angielskim oraz wybrane przekłady w języku polskim spośród całego grona przytoczonych autorów i filozofów drugiej połowy XVIII i początku XIX wieku (Jan Jakub Rousseau, François-René de Chateaubriand, Joseph de Maistre, Louis de Bonald, Ludwik Filip, Immanuel Kant czy Edmund Burke). W moim mniemaniu odwołania do literatur innych krajów świadczą o wielkiej erudycji Pana mgr. Kossakowskiego, erudycji, która widoczna jest w całej dysertacji i to na wielu poziomach, na przykład w wątpliwych dla siebie sytuacjach Doktorant wchodzi w polemikę z innym tłumaczem, proponując własną, bardziej precyzyjną wersję przekładu (mowa tutaj o przytoczonej na stronie 17 frazie z dzieła Josepha de Maistre'a *Rozważania o Francji*).

Kompozycja rozprawy doktorskiej jest bardzo klarowna i przemyślana. Na dysertację składają się Wstęp, pięć niemal proporcjonalnych rozdziałów, których układ zachowuje logiczny ciąg wywodu, Epilog, Bibliografia złożona z trzech wspomnianych przeze mnie działów grupujących teksty w porządku alfabetycznym oraz Abstrakt w języku angielskim.

We wstępie mgr Przemysław Kossakowski określa jasno cel swojej pracy: zrozumieć kontrewolucję w sytuacji, gdy nie istnieje jedna, stała i niezmienna definicja, a następnie wykazać płynność owego pojęcia, którego złożoność zilustrowana jest już na tym etapie konkretnymi przykładami. Zasadne więc wydaje się określenie w tych okolicznościach podziału ugrupowań kontrewolucyjnych, którego dokonuje Doktorant na podstawie teorii Antoine'a Compagnona oraz wyjaśnienie problemu centralistycznych i decentralistycznych tendencji, jakie pojawiają się w projektach kontrewolucyjnych. We wstępie nie mogło zabraknąć syntetycznego przedstawienia aktualnego stanu badań na temat historii rewolucji i kontrewolucji oraz krytyki związanej z poszczególnymi pisarzami i wątkami stanowiącymi przedmiot analizy. Są to w istocie najważniejsze publikacje wpisujące się w szeroki zakres literatury przedmiotu zarówno w ujęciu historycznym, filozoficznym, jak i literackim (wystarczy wspomnieć o pracach F. Fureta i D. Richeta, J.-C. Martina, J. Godechota, G. Gengembre'a, A. de Tocqueville'a, M. Vovelle'a, B. Baczki, R. Darntona, D. Masseur, D. McMahona, wspomnianego już A. Compagnona czy J. Szackiego i wielu innych). Znajomość oraz umiejętność swobodnego i adekwatnego wykorzystania owych źródeł świadczą o dużym odczycaniu mgr. Przemysława Kossakowskiego, a także jego dogłębnej wiedzy w tym zakresie. Są to rzeczywiście istotne prace francuskich, polskich czy amerykańskich badaczy, które stanowiąc będą punkt odniesienia w kolejnych etapach dysertacji. Również we wstępie

zasygnalizowany jest układ wywodu oraz zwięzłe, a jednocześnie bardzo treściwie przedstawienie zawartości poszczególnych rozdziałów. Zawierają one precyzyjnie określone pole badawcze oraz główne hipotezy, które następnie udowodniane są w kolejnych rozdziałach dysertacji.

W pierwszym rozdziale pracy, zatytułowanym *Kontrrewolucja jako idea*, Doktorant wychodzi ze słusznego założenia, że kontrrewolucji nie należy traktować jako zwykłego zaprzeczenia rewolucji. W oparciu o bardzo dobrze dobrane utwory pisarzy, teoretyków i myślicieli, takich jak Joseph de Maistre, Louis de Bonald, Antoine Ferrand, czy irlandzki filozof Edmund Burke, Pan mgr Kossakowski trafnie wskazuje punkty zbieżne w ich sposobie postrzegania omawianego zjawiska. Są one natury ogólnej, jak na przykład chęć odtworzenia w pewnym stopniu instytucji dawnego porządku wzmocnionego sojuszem tronu i ołtarza, gdzie ład społeczny odwzorowywałby odwieczny patriarchalny i hierarchiczny porządek oparty na posłuszeństwie oraz tradycji chrześcijańskiej. Z kolei w tej konserwatywnej wizji świata różną rolę przypisują owi myśliciele monarsze, podobnie jak różne wymienia się przyczyny wybuchu rewolucji, wskazując winnych i snując teorie spiskowe. Tak przedstawiony obraz stanowi doskonale tło ideowe kontrrewolucji – punkt wyjścia, który pozwala zrozumieć kierunki rozwoju myśli kontrrewolucyjnej oraz jej konsekwencje. Oryginalny wydaje się w tym kontekście punkt widzenia irlandzkiego filozofa i polityka, Edmunda Burke’a, który nawiązuje do myśli filozoficznej Monteskiusza oraz dokonuje porównania Rewolucji francuskiej z 1789 z Chwalebą Rewolucją angielską sprzed stu lat. Ponadto irlandzki myśliciel szkicuje katastroficzny obraz rewolucyjnej Francji, inicjując tym samym tak zwaną „teorię poślizgu” (*dérapiage*). Mgr Kossakowski zwraca również uwagę na inny wymiar dzieła Burke’a: dla kontrrewolucyjnej wyobraźni kluczowe bowiem jest doświadczenie wzniosłości (*sublime*), związane z odczuwaniem lęku, trwogi lub paniki wobec zagrożenia.

Drugi rozdział pracy poświęcony jest w całości postaci i piarstwu hrabiego Emmanuela d’Antraiguesa, którego biografia stanowić może narrację o historii kontrrewolucji. Pan mgr Przemysław Kossakowski proponuje inne spojrzenie na twórczość tego polityka: w oparciu o teorię Haydena White’a oraz Northropa Frye’a, wskazuje na mity i struktury narracyjne obecne w twórczości pisarza, a także analizuje użytkowe piarstwo tego myśliciela pod kątem jego hermeneutycznego podłoża, czyli poszukiwaniu i odkrywaniu strategii retorycznych zastosowanych przez autora również w odniesieniu do konwencji literackich epoki. Ten właśnie aspekt studium mgra Kossakowskiego wydaje mi się najciekawszy w rozdziale poświęconym myśli i życiu hrabiego d’Antraiguesa. Traktując o pierwszym manifeście historycznym

hrabiego – *Memoriale o Stanach Generalnych, ich uprawnieniach i sposobie ich zwoływania*, Pan mgr Przemysław Kossakowski zauważa, że uprawnione jest zaklasyfikowanie tego dzieła do gatunku romansowego oraz wskazuje na sposoby fabularyzacji historii. Żałuję, że ów wątek nie został rozwinięty, co nie zmienia faktu, że Pan mgr Kossakowski w pełni realizuje zapowiedziany w tytule rozdziału problem: *Emmanuel d'Antraigues czyli kontrrewolucja jako czyn*, skupiając się w dużej mierze na faktograficznym przedstawieniu pełnego zwrotów akcji życia autora. Jako literaturoznawca ciekawy jestem wniosków, do jakich doszedł Pan mgr Kossakowski w kontekście genologicznych zawłości omawianego dzieła. Inny interesujący przykład stanowi tekst pt. *Traduction d'un Fragment du XVIII. Livre de Polybe trouvé dans le monastère Ste Laure au Mont Athos (...)* będący jakże powszechną w literaturze XVIII wieku mistyfikacją literacką. Sama poetyka tytułu, o przetłumaczenie którego na język polski Doktorant niestety się nie pokusił (być może z uwagi na jego rozciągłość), nawiązuje do konwencji literackich epoki Oświecenia, chodzi bowiem o zasygnalizowanie okoliczności, w których „odnalezione” zostało rzekome tłumaczenie. Interpretacja tekstów hrabiego d'Antraiguesa, jaką przeprowadził Pan mgr Kossakowski, nie budzi zastrzeżeń. Ściśle trzymając się tematu pracy, Doktorant wyłuskał sedno reform zaproponowanych przez francuskiego myśliciela, zaś w kontekście krytyki nowoczesności dokonał ciekawego porównania z Janem Jakubem Rousseau. Pragnę podkreślić, że drugi rozdział pracy skonstruowany jest w sposób równie poprawny co pierwszy i stanowi naturalne przejście od rozważań o charakterze ideologicznym do konkretnych czynów oraz tekstów użytkowych, które z kolei otwierają drogę do analizy tematu w kontekście fikcji literackiej oraz pamiętnikarstwa.

Spoiwem łączącym dwa pierwsze rozdziały z dwoma ostatnimi jest niewątpliwie rozdział trzeci poświęcony wpływom Jana Jakuba Rousseau na myśl oraz na literaturę kontrrewolucyjną i preromantyczną. Dzieła „obywatela Genewy” nierzadko postrzegane były jako katalizator Rewolucji francuskiej i budziły liczne kontrowersje. Tymczasem, jak słusznie zauważa Pan mgr Przemysław Kossakowski, „to nie książki wywołują rewolucje, lecz krytyczne myślenie” (s. 87-88). Niejednokrotnie więc idee Jana Jakuba Rousseau były mylnie odczytywane, dlatego niezrozumienie jego postawy historiozoficznej również przez myślicieli bardziej współczesnych, z którymi Doktorant wchodzi w polemikę (Hayden White), stanowi punkt wyjścia jego rozważań. Powołując się na badania Céline Spector, Pan mgr Przemysław Kossakowski przedstawia Rousseau jako „nowoczesnego krytyka nowoczesności”, a następnie wskazuje na zbieżność myśli Rousseau z zaczerpniętą od Antoine'a Compagnona i

charakteryzującą się pesymizmem kategorią *antimoderne* („antynowoczesność”). Jak się okazuje, ta ostatnia stanowi punkt przecięcia z poglądami omawianego wcześniej autora, Josepha de Maistre’a, który zafascynowany był bardziej wrażliwością oraz literackim sentymentalizmem osiemnastowiecznego filozofa. W drugiej części rozdziału dotyczącego spuścizny ideologicznej oraz literackiej Jana Jakuba Rousseau, w sposób bardzo płynny i elokwentny przechodzi mgr Kossakowski do rewolucji literackiej, która dokonała się pod wpływem autora *Emila* i *Nowej Heloizy*. Trafne stwierdzenie Doktoranta, że pomimo ich sprzeciwu wobec rewolucji niektórzy pisarze zainspirowani byli literacką osobowością Rousseau oraz, co jest istotne, usiłowali oczyścić z zarzutów jego wizerunek w oczach kontrrewolucjonistów (np. Isabelle de Charrière, Étienne Pivet de Senancour, Sénac de Meilhan, François-René de Chateaubriand oraz młodszy brat Josepha de Maistre’a – Xavier), odsłania przed czytelnikiem inne oblicze omawianego zjawiska. Następnie Doktorant przechodzi do analizy wybranych dzieł w/w autorów, wśród których szczególnie interesujące są powieści Isabelle de Charrière, Étienne’a Piveta de Senancoura oraz pełne pesymizmu, wpisujące się w ducha owych czasów, utwory Xaviera de Maistre’a.

Również rozdział czwarty *Literatura emigracyjna jako fenomen nowej podmiotowości* poświęcony jest przede wszystkim analizie fikcji literackiej, która została poprzedzona szerokim szkicem historyczno-politycznym dotyczącym emigracji francuskiej w okresie rewolucji. Studium wybranych powieści Sénaca de Meilhan czy Isabelle de Charrière przeprowadzone przez Doktoranta w dużej mierze nawiązuje do badań niekwestionowanej specjalistki literatury tego okresu – Reginy Bochenek-Franczakowej. Bardzo ciekawe są spostrzeżenia Autora dysertacji na temat różnego sposobu postrzegania kontrrewolucji oraz emigrantów przez Sénaca de Meilhan oraz Isabelle de Charrière. W utworach tej pisarki zaobserwować można większą dozę dystansu, dzięki czemu autorka nie popada w uwielbienie i patos. Chciałbym podkreślić, że analiza dzieła Belle de Zuylen, jak zwykle się określać Isabelle de Charrière, nie ogranicza się tylko do gatunku powieści i obejmuje również komedię. Chodzi o utwór zatytułowany *L’Émigré (Emigrant)*, co może stwarzać pewną konfuzję ze wspomnianym dziełem Sénaca de Meilhan. Jedno z pytań, które od razu przychodzi mi na myśl dotyczy odbioru, z jakim spotkała się w owym czasie ta komedia. Ostatnia część rozdziału poświęcona jest analizie powieści mniej znanego autora, Louis de Bruno, *Lioncel ou L’Émigré*, którą charakteryzuje prześmiewczy charakter.

Ostatni, piąty rozdział rozprawy poświęcony jest wydarzeniu, które po dziś dzień wzbudza wiele emocji – wojnie domowej w Wandei. Stała się ona przyczynkiem do powstania

licznych tekstów o charakterze memuarystycznym, które wyszły w dużej mierze spod pióra kobiet. Wewnętrzna potrzeba pozostawienia świadectwa dla potomnych na skutek przeżytej traumy lub nieszczęścia otwiera w historii literatury tego okresu nowy rozdział, o którym nie sposób nie wspomnieć, tym bardziej że właśnie ten rodzaj pisarstwa obejmował swoim zasięgiem szeroki krąg autorów, również i tych, którzy na co dzień nie zajmowali się literaturą. Dużą rolę odgrywał wówczas rozwój literatury intymnej (zainspirowany dziełem Jana Jakuba Rousseau) oraz uwarunkowania społeczno-kulturowe. Jak dowodzi mgr Kossakowski, zainteresowanie pamiętnikami wandejskimi interesujące jest zarówno z punktu widzenia historyka, jak i literaturoznawcy. Koncentrują się one bowiem na namacalnym świadectwie epoki, ale i na podmiocie narracji. Rozdział ten stanowi zatem przedmiotowe dopełnienie obrazu kontrrewolucji w literaturze francuskiej owego okresu.

Wywód naukowy Pana mgr. Przemysława Kossakowskiego kończy osiemnastostronicowy Epilog. Autor nawiązuje w nim do przewrotu 9 termidora i do traumatycznego charakteru Terroru. Szkoda, że informacje te nie zostały rozwinięte w którymś z wcześniejszych rozdziałów. Rozumiem jednak, że omówienie okoliczności i konsekwencji tego wydarzenia historycznego, które znalazło odbicie w literaturze rozliczenia i miało wpływ na rozwój takich gatunków, jak powieść grozy czy też powieść gotycka, wymagałyby odrębnego studium. Zaproponowany przez Pana mgr. Kossakowskiego Epilog nie stanowi wyłącznie konkluzji, w której nie brak trafnych wniosków i odpowiedzi na stawiane pytania, ale jest przede wszystkim zachętą do dyskusji. Autor nie stawia „kropki nad i”, lecz kończy swój wywód wielokropkiem. Ta otwartość na nowe perspektywy badawcze cechuje moim zdaniem wytrawnego badacza.

Po wszystkich pochwałach pora na uwagi krytyczne, które jednak ograniczą się do kilku szczegółowych oraz powierzchownych spostrzeżeń. W rozdziale trzecim na str. 100 Autor rozprawy powołuje się na powieść *Emigrant* Gabriela Sénaca de Meilhan, której analizę przeprowadza w rozdziale czwartym. Nie rozumiem, dlaczego francuska wersja tytułu na tejże stronie zarówno w tekście głównym, jak i w przypisach, a następnie w bibliografii (str. 211), pozbawiana jest rodzajnika określonego, zważywszy że poprawna wersja tytułu w języku francuskim (*L'Émigré*) stosowana jest konsekwentnie w rozdziale czwartym. Użycie rodzajnika określonego w tym właśnie przypadku nie jest bez znaczenia, gdyż przekłada się ono na wymowę tytułu, nadając wyrażeniu wymiar uniwersalny wręcz egzystencjalny.

Kolejna uwaga dotyczy również tytułu dzieła, tym razem autorstwa Pani de Staël. Obawiam się, że nieopacznie przypisane jej zostało dzieło, którego nie popełniła: na stronie

127 mowa jest o *Rozważaniach o Francji*, których autorka, jak zaznacza Pan mgr Kossakowski, „podkreśla odpowiedzialność polityczną wczesnych emigrantów z lat 1789-1791”. Nie znam dzieła autorki pod tym właśnie tytułem, natomiast wiem, że w roku w 1798 Madame de Staël napisała esej *Des circonstances actuelles qui peuvent terminer la Révolution et des principes qui doivent fonder la République en France*, a kilkanaście lat później *Considérations sur les principaux événements de la Révolution française* – oba dzieła zostały wydane po jej śmierci.

Dopisałbym również rok wydania powieści Isabelle de Charrière *Trzy kobiety* na str. 100, gdyż informacja na ten temat pojawia się dopiero w Bibliografii na końcu pracy (warto także zachować konsekwencję w tłumaczeniu tytułów obcojęzycznych tekstów źródłowych w perspektywie ewentualnej publikacji rozprawy). Poza tym doszukałem się pojedynczych nieścisłości interpunkcyjnych i typograficznych, jak na przykład przecinek zamiast kropki, czy brak odstępu między znakami (str. 62). Występują drobne nieścisłości w tytułach rozdziałów w stosunku do zapisu w Spisie treści (str. 40, Rozdział II *Emmanuel d’Antraigues. Kontrrewolucja jako czyn* – str. 2, Spis treści: *Emmanuel d’Antraigues czyli kontrrewolucja jako czyn*; str. 3 *Wstęp* – str. 2, Spis treści: *Wprowadzenie*). Uważam, iż w dysertacjach naukowych, a taką jest rozprawa doktorska, nie należy używać jedynie imienia autora (np. na str. 92: „filozofia Jana Jakuba”, str. 94: „sposób myślenia Jana Jakuba” lub str. 100: „odpowiedzialność Jana Jakuba”). Użycie imienia i nazwiska lub samego nazwiska, ewentualnie pseudonimu, pozwala na zachowanie właściwego dystansu niezbędnego w opracowaniach naukowych. Wszystkie w/w błędy nie umniejszają wartości merytorycznej rozprawy.

Nawiązując do omawianej przeze mnie na początku bibliografii, która, jak już wspominałem, zawiera najważniejsze źródła teoretyczne, chciałbym zasugerować Autorowi rozprawy uwzględnienie dodatkowo opracowań Henriego Couleta „Le roman anti-révolutionnaire en France à l’époque de la Révolution” (*in: Studies on Voltaire and the Eighteenth Century*, 216, 1983) oraz „Quelques aspects du roman antirévolutionnaire sous la Révolution” (*in: Revue de l’Université d’Ottawa*, 3, 1983), a także książkę Béatrice Didier *Écrire la Révolution* (Paris, PUF, 1989). Co do tekstów źródłowych, ich dobór jest właściwy i interesujący, co nie zmienia faktu, że pozostaje arbitralny.

Reasumując, pragnę podkreślić, że Pan mgr Przemysław Kossakowski stworzył pracę oryginalną, rzetelną i istotną z punktu widzenia badań dotyczących kontrrewolucji francuskiej. Sposób prowadzenia wywodu, w połączeniu z rygiorem badawczym i rozległością źródeł,

zasługuje na wielkie uznanie. Uważam również, że **rozprawa zasługuje na wyróżnienie oraz powinna być opublikowana w całości.**

Wobec powyższego stwierdzam, że **przedstawiona mi do recenzji rozprawa doktorska spełnia warunki określone w art. 13 ust. 1 ustawy z dn. 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz stopniach i tytule w zakresie sztuki, tj. stanowi oryginalne rozwiązanie problemu naukowego sformułowanego w tej pracy, a także dowodzi, że Pan mgr Przemysław Kossakowski wykazuje się odpowiednią wiedzą teoretyczną w zakresie literaturoznawstwa i umiejętnością samodzielnego prowadzenia pracy naukowej. Z przekonaniem wnioskuję zatem o dopuszczenie mgr. Przemysława Kossakowskiego do dalszych etapów przewodu doktorskiego.**

Andrzej Raboszky